

JOSEP-LLUÍS CAROD-ROVIRA (ED.),
MONTSERRAT COLL, JOAN ESTRUCH,
MANUEL FORCANO, GLORIA GARCÍA-ROMERAL,
ANTONI PLADEVALL

LES RELIGIONS
A CATALUNYA

25 anys
llegint junts

Pagès editors
LLEIDA, 2015

© de la introducció i la coordinació, Josep-Lluís Carod-Rovira, 2015

© dels textos: els seus autors, 2015

© de la fotografia de la coberta: Sònia Pinyol Gomis, 2015

© d'aquesta edició: Pagès Editors, S. L., 2015

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

editorial@pageseditors.cat

www.pageseditors.cat

Primera edició: juny de 2015

ISBN: 978-84-9975-636-3

DL L 834-2015

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

www.bobala.cat

↳ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.

ÍNDEX

Introducció	7
La diversitat religiosa a Catalunya.....	15
El judaisme	27
L'Església catòlica	79
L'islam.....	115
El protestantisme	139
Diversitat religiosa i laïcitat.....	175

INTRODUCCIÓ

L'època contemporània es caracteritza, entre altres factors, pel paisatge de diversitat, en tots els àmbits, que ens ha tocat de viure. Els mitjans de comunicació, les noves tecnologies, la globalització general, en definitiva, ens situen davant un panorama caracteritzat pel pluralisme i la diversitat. No sols diversitat d'estats i classes socials, sinó també diversitat de llengües i de cultures, diversitat nacional i política, de gènere i d'orientació sexual. No és que aquesta varietat tan esclatant sigui, tanmateix, cosa d'ara. En realitat, sempre ha existit d'una manera o altra, per més que, en general, la desconeguéssim. Mai com ara, però, aquesta heterogeneïtat no s'havia fet tan evident, ni ens havia estat tan propera en la nostra quotidianitat. La diversitat amara els nostres carrers i ens entra a casa per la televisió i per internet, amb tota naturalitat. A poc a poc, ha anat formant part de la nostra vida i les imatges virolades de roba, les distintes faccions de rostres, acompanyades d'estètiques molt diferents, són el nostre dia a dia.

Avui, el nostre paisatge normal és un paisatge de diversitat i se'n fa present la visualització en els detalls més insignificants. Un dels espais on la multiplicitat d'opcions es fa més visible és en l'àmbit religiós. Si bé, de lluny estant, la imatge

del campanar de l'església catòlica al voltant de la qual s'arraigava un barri o un poble continua vigent, les ciutats ens sorprenen amb tot de centres de culte de confessions fins ara inexistents aquí, en ple centre urbà. Però, en general, de les tretze confessions religioses que tenen al nostre país milers de creients, en sabem ben poc i, sovint, hi pesen més els tòpics, els prejudicis i el desconeixement acumulat al llarg del temps que no pas les certeses fonamentades i les informacions veraces que puguem tenir-ne. En unes quantes dècades, hem passat d'una foto fixa, on semblava que tothom era catòlic, a una situació com l'actual, que no té res a veure amb la uniformitat, ni amb creences homogènies. La societat s'ha secularitzat i la religió no és l'únic determinant de la vida diària, per més que les festes del calendari laboral continuïn estant vinculades a una sola confessió religiosa o bé, en alguns municipis del medi rural, les campanes del temple catòlic tinguin encara una certa funció d'utilitat pública, indicant les hores, cridant a festa o comunicant la defunció d'algú del veïnat.

Tot i el materialisme imperant, el consumisme desfermat i un sistema de valors rovellat, estantís i superficial, no és menor el nombre de persones que se senten vinculades i atretes per la transcendència i opten per esdevenir creients d'una o altra confessió. Aquest desig de trobar sentit a la pròpia vida, afrontar la mort i el possible més enllà, així com omplir els buits existencials de la quotidianitat i procurar respondre'n els interrogants, explica l'opció religiosa dels ciutadans i s'expressa mitjançant el nombre creixent de centres de culte de religions diverses, a casa nostra.

L'allau immigratòria que ha conegut aquest país, particularment durant les dues darreres dècades, ha estat deter-

minant perquè la pluralitat d'opcions religioses existents avui no pugui passar desapercebuda als ulls de ningú. De fet són diverses les religions i, a l'interior de cadascuna, no pot parlar-se d'uniformisme, sinó que cal apel·lar, novament, a la pluralitat d'opcions dintre d'una mateixa fe. Tot i el seu caràcter catòlic no és el mateix monsenyor Óscar Romero que Escrivá de Balaguer, ni Pere Casaldàliga que Rouco Varela. Ni el protestant Jimmy Carter representa el mateix que el també protestant George Bush, referint-nos sempre a la seva dimensió religiosa i no pas política. Ni pot ubicar-se en el mateix espai confessional aquell qui decapita civils desarmats, en nom d'Al·là, que qui, plàcidament, llegeix l'Alcorà i prega al centre de París. Com no són idèntics el jueu ultraortodox de Jerusalem i el jueu urbà, cosmopolita i de mentalitat oberta que viu a Nova York o a Tel Aviv.

Avui, poden comptar-se amb els dits d'una mà el nombre de comarques monoconfessionals, pel que fa a l'existència de centres oberts amb cultes estables i regulars, a més del catòlic tradicional. Al Principat de Catalunya, vora el 52% de la població s'identifica amb l'Església catòlica romana, però bona part de l'altra meitat de ciutadans és, per motius històrics lògics atesa la nostra ubicació geogràfica, de cultura cristiana o, per a ser més exactes, judeocristiana. De fet, fins gairebé els nostres dies, el catolicisme ha estat, ras i curt, la religió dels catalans, *la religió normal*, per dir-ho d'alguna manera. Sense un coneixement bàsic del cristianisme i una familiarització elemental amb l'Església catòlica, no és possible d'entendre bona part del patrimoni artístic i monumental del país, ni el topònim de molts municipis, ni el perquè d'unes dates concretes com a festes majors. Però, sense aquest i la seva influència, no es comprenen tampoc els motius de certs gestos

inconscients, com ara el d'alguns esportistes senyant-se abans d'una prova o partit, o bé de força gent gran sortint de casa per anar al carrer, o bé entrant a la mar per a banyar-s'hi o abans que l'avió s'envoli en un viatge o fent el senyal de la creu a l'hora de llescar pa. Ni, tampoc, les raons de determinades tradicions que, amb una motivació religiosa originària, han anat derivant cap a manifestacions de cultura popular i de masses: certes processons, romeries, aplecs, festes de corpus, onomàstiques, armats, etc. Avui encara, espontàniament, persones no necessàriament de conviccions religioses empen, amb normalitat, expressions del llenguatge popular com ara *gràcies a Déu, si Déu vol, un bé de Déu, Déu n'hi do, que Déu t'empari, d'aquí allà Déu hi darà, costa Déu i ajut*, entre moltes altres.

La religió catòlica, doncs, continua sent important actualment, però ja no és l'única, atès que vora un 48% de la societat catalana, gairebé la meitat, ja no s'hi identifica. Podem tenir la imatge deformada segons la qual, sempre, de dos mil anys ençà, aquí no hi ha hagut altra religió que el cristianisme catòlic. I, de fet, si aquesta confessió ha estat, de totes totes, l'hegemònica, cal no perdre de vista que, si bé amb proporcions molt menors, minoritàries, marginals si es vol, potser imperceptibles per a la majoria, el catolicisme gairebé sempre ha coincidit en l'espai i en el temps amb altres confessions. Aquest llibre explica com hem passat de l'uniformisme religiós ambiental que hem heretat, fins a la diversitat de creences d'avui, com hem arribat fins aquí, per quins motius som on som i existeix, en l'actualitat, aquest paisatge tan divers. Les *noves* religions aquí, però històriques i ben arrelades en altres punts del planeta, són *velles* en altres latituds, en les

quals si bé no són tampoc la sola religió present, sí que hi ostenten l'hegemonia més absoluta.

És un error, doncs, associar la diversitat religiosa exclusivament al fenomen migratori, com si aquesta només fos cosa d'ara, atribuint l'adscripció no catòlica tan sols als nouvinguts. De fet, abans que els catòlics, als Països Catalans ja hi havia jueus, i després hi va haver musulmans i també protestants. I aquests darrers, en proporcions modestes o molt modestes, sempre hi han estat. És a dir, de la Reforma protestant ençà, el segle XVI, podem trobar catalans adscrits al cristianisme evangèlic, encara que siguin només individus comptats, en certs períodes. Davant els tribunals de la Inquisició, a Barcelona, a València o a Ciutat de Mallorca, hi van comparèixer, durant segles, homes i dones del país acusats de professar la fe judaica, de ser musulmans o d'haver abraçat el protestantisme. I eren persones autòctones del país. Com en són avui aquelles que fan possible la diversitat religiosa actual. Algunes de les *altres religions*, doncs, fa segles que són aquí, encara que, probablement, no s'hi veien per la seva existència subterrània sota l'hegemonia social del catolicisme i per això se'n desconeixia la presència.

En el cas de noves realitats religioses fins ara estranyes aquí, si bé és cert que, sovint, la seva presència es troba força lligada a un grup ètnic o geogràfic molt determinat, es pot afirmar que, actualment, hi ha catalans en totes les confessions religioses presents al país. No sols catalans de destí i de futur, per voluntat pròpia, sinó també catalans d'origen per història, tradició i arrelament familiar. Hi ha, per tant, catalans ateus, agnòstics i creients. I, entre aquests darrers, hi ha catalans catòlics, protestants, jueus, musulmans, ortodoxos,

testimonis de Jehovà, budistes, adventistes del setè dia, mormons, hinduistes, taoistes, bahaistes i sikhs, catalans nascuts aquí, amb avantpassats catalans i cognoms també catalans.

Aquest llibre observa i analitza la diversitat religiosa a Catalunya, tan plural i diversa. I també, més particularment, explica la història catalana de les quatre confessions amb més arrelament de segles al nostre país, començant per aquella que primer va establir-s'hi, el judaisme, continuant per l'Església catòlica, l'islam i acabant amb el protestantisme. En algun cas, es tracta de la primera aproximació a la història global d'alguna d'aquestes confessions al nostre país —com és el cas de l'islam o bé el protestantisme— i, en el seu conjunt, són un bon instrument per a conèixer la vinculació de cada tradició religiosa a la nostra societat, a partir de textos elaborats per especialistes que han fet compatible el rigor de la recerca i l'exposició amb un llenguatge divulgatiu accessible a un públic lector general.

Els textos aquí aplegats són obra de Josep-Lluís Carrod-Rovira, Montserrat Coll, Joan Estruch, Manuel Forcano, Gloria García-Romeral i Antoni Pladevall, tots els quals han col·laborat, prèviament, sobre aquesta matèria, amb la Càtedra sobre Diversitat Social de la Universitat Pompeu Fabra,¹ ja sigui amb conferències, o bé a través d'articles especialitzats per a la revista digital *divÈrsia*. A més de la breu història catalana de les quatre confessions religioses ja esmentades, el llibre comença amb una visió panoràmica general per

1. La Càtedra UPF sobre Diversitat Social neix el 2011 gràcies a l'acord signat entre la Universitat Pompeu Fabra i la Fundació Obra Social la Caixa. La Càtedra publica la revista digital *divÈrsia*, destinada exclusivament a l'estudi de temes relacionats amb la diversitat en qualsevol dels seus àmbits.

a tenir una foto de la realitat religiosa al nostre país, a partir de la diversitat de creences expressada, bàsicament, a través de tretze confessions. I s'acaba amb un estudi sobre les diferents fórmules que, a Europa, s'han utilitzat i s'utilitzen per a gestionar aquesta pluralitat de creences, des dels poders públics, així com el concepte mateix de laïcitat que s'hi aplica.

Si, en general, la incultura és un factor negatiu per al desenvolupament humà, la incultura en matèria religiosa pot ser una font constant de problemes i conflictes en el si de la societat contemporània, en la mesura que la ignorància de l'altre, el desconeixement de l'altre, només deixa espai al tòpic i al prejudici. Però per a conèixer l'altre cal, abans, una obertura ètica cap a l'altre, com ha assenyalat Xavier Antich, tan a l'ombra d'E. Lévinas.² Conèixer l'altre, les creences de l'altre, la cultura i les tradicions de l'altre i, ben particularment, respectar l'altre sense ànim alliçonador o colonitzador, és imprescindible en el món contemporani on, ben mirat, tots som *altre* per a tots els *altres*.

Josep-Lluís CAROD-ROVIRA
Director de la Càtedra UPF
sobre Diversitat Social

2. Xavier ANTICH, *El rostre de l'altre*, edicions 3 i 4, València, 1993.

LA DIVERSITAT RELIGIOSA A CATALUNYA

Joan Estruch

Fa ja onze anys, amb l'equip de recerca que jo aleshores dirigia a la Universitat Autònoma de Barcelona, vam publicar un llibre sobre les minories religioses a Catalunya. L'estudi era el resultat d'una investigació encarregada per la Direcció General d'Afers Religiosos del govern de la Generalitat. El títol del llibre era *Les altres religions*. I a la introducció justificàvem el perquè d'aquest títol. No era tant per retre homenatge a Francesc Candel —que també!— sinó perquè quan Candel va publicar el seu famós *Els altres catalans*, la lectura que inicialment se'n va fer interpretava que el títol era una reivindicació del dret d'aquells “altres” a ser considerats tan-

Joan Estruch i Gibert, doctor en filosofia i lletres i catedràtic de sociologia a la UAB, fins a dates recents, on ha impartit docència en sociologia de la religió i anàlisi de les organitzacions religioses. Fundador i director del grup de recerca ISOR (Investigacions en Sociologia de les Religions), professor de la Universitat Catòlica de Lovaina i membre associat de l'Institut on Culture, Religion and World Affairs de la Boston University, així com de l'Institut d'Estudis Catalans. Entre molts altres treballs científics, que li han merescut reconeixements diversos, coordinà l'elaboració del primer Mapa Religios de Catalunya i és coautor de *Les altres religions. Minories religioses a Catalunya*. Ha coordinat múltiples projectes de recerca sobre diversos temes vinculats a la sociologia de la cultura i de la religió. L'any 2006 fou guardonat amb la Medalla Narcís Monturiol de la Generalitat de Catalunya per la seva trajectòria investigadora i l'any 2009 li va ser concedida la Distinció Jaume Vicens Vives a la qualitat docent universitària.

mateix com a catalans, ni que fossin diferents. Amb el temps, però, l'accent s'ha anat desplaçant, i quan avui hom recorda el llibre de Candel l'èmfasi recau més aviat en el substantiu, "catalans", mentre que l'adjectiu ens serveix tan sols per no perdre de vista que es pot ser català de maneres diferents, amb orígens diferents i amb característiques diferents. De l'inicial "els immigrants *també* són catalans" hem passat gradualment a un "*tan* catalans són els uns *com* els altres".

Semblantment, parlar de *Les altres religions* fa recaure l'accent en el fet que, tot i que històricament hi ha hagut a Catalunya una tradició que pràcticament ha gaudit d'una posició de monopoli religiós, avui *també* existeixen d'altres tradicions en el país. Però no n'hi ha prou amb aquest "també": estem persuadits que tota normalització de la situació religiosa a Catalunya passa necessàriament pel gradual reconeixement que, ni que siguin minoritàries, aquestes altres religions ho són "tant com" l'hegemònica.

Una dècada després d'haver escrit aquestes ratlles, podem afirmar que es tractava d'un pronòstic encertat, o no era sinó la mera expressió d'un desig? La meva impressió és que no hem arribat encara a la plena normalització de la situació religiosa, però que estem avançant en aquesta direcció. I això és el que procuraré argumentar en aquesta exposició, tot mirant de desmuntar una sèrie de falsos clixés que sovint solen acompanyar la nostra manera d'aproximar-nos al fenomen de la diversitat religiosa.

El primer estereotip del qual convé desfer-se és aquell que dóna per descomptat que hi ha un únic model d'accés a la diversitat religiosa. Les teories sociològiques sobre el pluralisme religiós són totes elles d'origen nord-americà, i foren

elaborades per tal de donar compte de la singular posició que ocupen les confessions religioses en la societat dels Estats Units. Importades acríticament a Europa, aquestes teories han donat lloc a la concepció segons la qual una societat és religiosament plural quan hi coexisteixen diverses tradicions religioses en igualtat de condicions. Alguns autors han arribat a proposar un model de mercat per tal d'analitzar aquesta situació. Hi hauria una multiplicitat d'ofertes religioses, davant la qual l'individu, en posició de consumidor, triaria lliurement. I si bé és cert que la setmana vinent, sense moure'm de la localitat on resideixo, podria fer-me protestant, musulmà, adventista, testimoni de Jehovà, budista o bahaista, no és menys cert que per a la immensa majoria de la població aquesta és més una possibilitat teòrica que no pas una alternativa real.

No es dóna en la nostra societat una igualtat real de condicions. La desproporció entre el catolicisme i totes les minories és massa notable. Fins i tot des del punt de vista legal subsisteixen encara avui a la nostra societat diferències prou significatives —pel que fa al finançament, per exemple, o pel que fa a l'ensenyament de la religió a les escoles— que atorguen a l'Església catòlica una posició de privilegi. El nostre model de pluralisme religiós no és el model nord-americà. A Catalunya hom pot parlar de l'existència d'una diversitat religiosa, no tant per la possibilitat de triar entre una multiplicitat d'opcions, com pel fet de poder lliurement acceptar o rebutjar l'antic monopoli religiós.

Una altra idea falsa en relació amb la qüestió de la diversitat religiosa és la que diu que a Catalunya això és una cosa de fa quatre dies. I això no és pas cert. Ja hem dit que

la desproporció entre el catolicisme i les minories és molt notable; i efectivament es tracta en moltes ocasions de grups de dimensions molt reduïdes. Però tot i així, fa més de cent anys que hi ha comunitats protestants implantades a Catalunya. La presència dels adventistes és gairebé tan antiga com la dels protestants. I tant els jueus com els testimonis de Jehovà celebraran ben aviat el centenari de llur existència a Catalunya com a comunitats religioses organitzades. La diversitat religiosa no és, doncs, un fenomen nou, propi tan sols dels últims decennis. Allò que ha succeït a les darreres dècades és que ha crescut considerablement. I, sobretot, que s'ha tornat més visible. Durant la llarga nit del franquisme, tots aquests grups religiosos hi eren; però no es veien, no tenien una presència pública. Avui, en canvi, aquesta presència és pública i notòria. I en alguns casos, com el de l'islam o el dels sikhs, pot arribar a cridar fortament l'atenció al carrer.

Aquest tema de la visibilitat és summament important, perquè contribueix de manera decisiva a la normalització de la situació religiosa. En efecte, no hi ha pluralisme veritable allí on tot i que coexisteixen diverses tradicions religioses no hi ha entre elles una autèntica interacció. Es tracta aleshores més aviat de l'existència de diversos guetos, que s'insularitzen recíprocament. L'autèntica diversitat religiosa pressuposa un cert grau de contacte i de relació, sense que uns grups s'aïllin dels altres. En aquest sentit són importants els organismes que promouen l'anomenat diàleg interreligiós, si bé cal reconèixer que tendeixen a reunir tan sols un determinat sector de cadascuna de les tradicions religioses.

Però en aquestes darreres dècades, com dèiem, no s'ha produït únicament una major visibilització dels diferents

grups religiosos, sinó que la diversitat s'ha incrementat molt notablement. Han aparegut organitzacions noves, i algunes de les que prèviament ja existien han crescut de manera molt notable. Aquest creixement s'explica, fonamentalment, per les onades migratòries dels darrers anys del segle xx i els primers d'aquest segle. Però també en aquest punt s'hi barreja un estereotip que tendeix a fer veure la realitat d'una manera deformada. Com si l'única immigració que ens ha arribat fos la procedent del Marroc, i l'única tradició religiosa que hagués crescut fos l'islam. La realitat és molt més complexa. En primer lloc, cal dir que la població musulmana a Catalunya la integren tres contingents principals, a més dels conversos naturals del país: els magribins, certament, distribuïts per tota la geografia del Principat, però també els subsaharians, presents sobretot a les comarques del Maresme, la Selva i el Gironès, i els pakistanesos, concentrats sobretot a l'àrea metropolitana de Barcelona. Durant una colla d'anys, a finals del segle passat i començaments d'aquest, s'obria una mesquita nova cada mes aproximadament. Però és que l'islam no és l'únic que ha crescut, ni de bon tros.

Les migracions procedents dels països de l'Europa de l'Est han fet créixer de manera exponencial les comunitats ortodoxes: a més d'una Església catalana (vinculada al patriarcat de Sèrbia) i una Església grega, ja implantades a Catalunya abans d'aquests moviments migratoris, han aparegut una Església romanesa, búlgara, russa, copta (egípcia), etc. I les migracions procedents dels països de l'Amèrica Llatina han transformat força radicalment el mapa del protestantisme, que és el que més ha crescut de tots, i han contribuït a modificar fins i tot el mapa del catolicisme. De fet, tots

els grups religiosos s'han vist alterats per aquest fenomen de les migracions: així, per exemple, en els Salons del Regne dels testimonis de Jehovà es fan reunions en àrab, rus, xinès, tagal (la llengua parlada a les Filipines), francès, anglès i alemany, a més del català (minoritari) i el castellà (molt majoritari). Hi ha grups la presència dels quals va indissociablement lligada a les migracions, com per exemple els sikhs, on pràcticament no hi ha conversos. Però d'altres han crescut igualment, i molt, sense cap connexió amb les migracions: per exemple les esglésies de Filadèlfia, protestants de caràcter pentecostal, que recluten els seus fidels d'entre els membres de la comunitat gitana.

Passem ara a una mínima descripció, summament resumida i simplificada, de la situació de cadascuna de les tradicions religioses minoritàries, i de la seva evolució al llarg dels darrers anys. En l'actualitat, a Catalunya, hi ha 8.061 centres de culte, corresponents a tretze confessions religioses, 6.701 de l'Església catòlica, oberts de forma permanent o ocasional, i 1.360 destinats al culte no catòlic, més de la meitat del quals són temples evangèlics. Cal, però, un advertiment previ, i és que en cap cas no donarem xifres del nombre de membres d'aquestes comunitats. Abans d'atrevir-nos a proporcionar xifres d'aquesta mena, sense el més mínim rigor, preferim reconèixer obertament la impossibilitat de fer aquest tipus de quantificacions amb un mínim de seriositat. Basti posar un exemple, el més senzill de tots: quin criteri hauríem de fer servir per avaluar el nombre de catòlics que hi ha a Catalunya? El nombre de batejats? El nombre d'aquells que, interrogats en una enquesta, s'autodefineixen com a catòlics? Els que en la declaració de la renda posen una creueta per contribuir al finançament de l'Església? Els que assis-

teixen habitualment a missa cada diumenge? Els que són practicants regulars i fan cas de totes les normes de comportament exigides per la institució? Obtindríem sens dubte resultats molts diferents en funció del criteri que empréssim. I la mateixa dificultat se'ns plantejaria en la immensa majoria d'altres casos. Les úniques xifres que donarem seran, doncs, les dels centres de culte o de trobada dels membres de les diverses tradicions. Durant més de deu anys hem estat fent una feina minuciosa de pentinat de tot el territori, i aquí sí que podem pretendre que les nostres dades són fiables i prou rigoroses.

El judaisme. En vint anys ha passat d'una única comunitat a quatre. Totes elles concentrades a la ciutat de Barcelona. El creixement s'explica en part per la immigració, però sobretot per una progressiva diferenciació de les comunitats d'acord amb les línies ideològiques que divideixen el judaisme mundial. Les quatre comunitats reflecteixen, efectivament, les diferències entre el judaisme ortodox, el moderat o liberal, el reformat i l'ultraortodox.

Les esglésies ortodoxes. L'any 2004 n'hi havia vuit, l'any 2010 eren trenta, i actualment compten amb 55 espais de culte. El creixement ha estat doncs molt considerable, i bàsicament lligat a les migracions provinents de l'Europa de l'Est. Els ortodoxos són presents a vint-i-cinc de les quaranta-una comarques de Catalunya, i mantenen lligams canònics amb les esglésies nacionals dels països dels quals procedeixen.

El protestantisme. És, amb molta diferència, la minoria numèricament més important, amb un total de 725 centres. Per tenir un punt de comparació, diguem que l'Església catòlica té uns dos mil cinc-cents centres de culte habitual (és a dir, sense comptar ermites o santuaris que obren tan sols en dates especials). En el decurs dels darrers deu anys el crei-

xement ha estat constant. I tan sols hi ha cinc comarques catalanes sense cap comunitat evangèlica. Hi ha una notable diferència entre les esglésies evangèliques del protestantisme històric, relativament estancades en les seves xifres, i les noves esglésies independents, i sobretot pentecostals, que són les que més creixen. La immigració del continent americà és el factor que més ha contribuït a aquest creixement.

Els adventistes del setè dia. Han passat de dotze comunitats l'any 2004 a 24 en el moment actual, set de les quals a l'àrea barcelonina.

Els mormons. Es mantenen força estables en el nombre de centres, xifrats en una quinzena en el decurs dels darrers deu anys.

Els testimonis de Jehovà. Presents a la pràctica totalitat de comarques catalanes, el nombre de Salons del Regne ha disminuït lleugerament, però per qüestions de reorganització interna i no pas perquè hagin reduït el nombre de fidels. Tot i així, els Salons del Regne són 118, una xifra superada tan sols pels oratoris islàmics i per les esglésies evangèliques considerades en el seu conjunt (és a dir, sumant moltes esglésies diferents).

L'islam. Els oratoris islàmics eren cent trenta-nou l'any 2004, cent seixanta-nou l'any 2007, cent noranta-cinc l'any 2010 i dos-cents cinquanta-sis el 2014. El creixement ha estat, doncs, constant i sostingut. Tan sols a sis comarques catalanes no hi ha una presència islàmica organitzada. La gran majoria dels musulmans catalans són de la tradició sunnita, i hi ha en canvi molt poques comunitats de l'islam xiïta.

Els bahaïstes. Compten amb nou centres de trobada a Catalunya, amb una xifra que s'ha mantingut relativament

estable al llarg dels anys. Destaca el fet que d'aquests dotze centres, la majoria estan situats al Vallès Occidental.

L'hinduisme. Compta amb 27 centres, la meitat dels quals a Barcelona.

Els sikhs. Han passat de cinc temples l'any 2004 als deu que tenen en l'actualitat, quatre d'ells a Barcelona.

El budisme. Tenia vint-i-vuit centres en funcionament l'any 2004, i ara en són 68, quasi la meitat dels quals a Barcelona.

El taoisme. Malgrat la importància de la població xinesa instal·lada a Catalunya, la religiositat s'expressa sobretot de manera familiar i privada. Hi ha tan sols sis centres taoistes oberts.

I encara cal afegir-hi fins a 43 centres de culte més, pertanyents a diferents confessions de caràcter força minoritari. En síntesi, doncs, com dèiem més amunt, hi ha a Catalunya diversitat religiosa, i aquesta diversitat creix i es torna cada cop més visible. Som en el camí que mena cap a una normalització de la situació de les religions a Catalunya.

Tot i així, les xifres que acabem de donar amaguen una realitat que ben sovint no és gens tinguda en compte i que és, tanmateix, un fet important. Sorprenentment, en efecte, les teories sociològiques sobre el pluralisme fan referència exclusiva a aquesta qüestió de la diversitat de tradicions religioses coexistents en una mateixa societat, sense esmentar per res el fet de la pluralitat interna de cadascuna de les confessions. I les nostres xifres, efectivament, prescindeixen d'aquesta dimensió. Excepte potser en el cas del judaisme, on ja hem dit que la creació de noves comunitats reflectia la diversitat d'orientacions ideològiques, les xifres fan un capmàs de les

diferents tendències que es donen en el si de cadascuna de les tradicions. I no és tan sols que el protestantisme sigui molt divers: és plural l'anglicanisme, i és plural el luteranisme. Sota l'epígraf de l'hinduisme s'amaguen realitats molt diverses.

Agafem l'exemple que ens resulta culturalment més proper, per fer avinent que no hi ha avui a Catalunya un sol catolicisme. És condemnar-se a no entendre res del catolicisme contemporani tractar-lo com si fos un bloc monolític. El catolicisme està travessat per múltiples tendències i corrents de pensament, sovint força contraposats. Aquesta pluralitat interna ve de lluny: no és el mateix un caputxí que un jesuïta, un escolapi que un benedictí. Però avui s'ha aguditzat: entre un teòleg de l'alliberament i un Legionario de Cristo, entre un Pere Casaldàliga i un Escrivà de Balaguer, hi ha quelcom més que subtils diferències de perspectiva; tots són catòlics, però tenen una concepció diferent de què és la fe catòlica.

En vista d'aquesta pluralitat interna existent en el si de cadascuna de les diferents tradicions religioses, segurament avançaríem molt més en la comprensió dels fenòmens religiosos a la Catalunya d'avui si en comptes de preguntar-nos pel contingut de les creences dels catalans ens preguntéssim per l'estil d'aquestes creences. En lloc de la típica pregunta sobre què es creu, la pregunta sobre el com es creu. I descobriríem que en molts casos un protestant, un catòlic i un jueu, per exemple, poden diferir pel que fa a allò que creuen però estar molt propers l'un de l'altre per la manera com ho creuen. Mentre que, al contrari, dos catòlics o dos protestants (o dos agnòstics) poden tenir unes creences comunes i ser profundament diferents en l'estil. I és que en totes les

tradicions religioses hi ha qui creu enmig de la incertesa, de la precarietat o fins i tot del dubte, i hi ha qui s'aferra a unes creences que li proporcionen certes absolutes.

D'acord amb els paràmetres habituals, la diversitat religiosa a Catalunya es reflecteix en les xifres que hem proporcionat més amunt. Però si es vol tenir en compte aquesta nostra darrera observació, arribem a la conclusió que les fronteres són transversals. Acceptar aquesta pluralitat, la de la diversitat de tradicions i la interna de cadascuna d'elles, és el millor camí per continuar avançant en el procés de la normalització de la situació religiosa.